

Jean Guitton

Millennium

Az Örök Város a millenniumi esztendőben milliós nagyságrendben fogadta a zarándokokat a világ négy égtája felől. Az olvasók közül is bizonynyal többen voltak, akik áhítatos szívvel utaztak Szent Péter és Szent Pál apostolfejedelmek — az egyetlen szentség kettős olajága — sírjaihoz és meghatódottan csókolták meg a nagybazilikák tágra tárt jubileumi kapuinak, Krisztus szimbólumainak márványkeretét, s átlépve azok küszöbét, odabenn — az antifóna szavaival — „félelmetes helyen” engedelmeskednek a Sursum corda! parancsának. Ezért érdemes elolvasni az egy éve elhunyt katolikus filozófus vallomását, amely Rómáról és az Egyházzól szól. (A fordító)

Jean Guitton (1901-1999) katolikus filozófus VI. Pál pápa személyes barátja, a II. Vatikáni Zsinat résztvevője, aki a zsinati aulában beszédet mondott. A Francia Akadémia 40 halhatatlanjának egyike majd négy évtizeden át, a francia szellemi élet legbefolyásosabb személyisége a XX. században, a francia köztársasági elnökök (De Gaulle, Mitterrand) megbecsült dialógus-partnere. Filozófiai, teológiai, irodalmi hagyatéka a XX. századi francia katolikus szellemiség legértékesebb öröksége. Az alábbiakban részleteket közlünk a vele készült, Ultima verba (Utolsó szavak) címmel megjelent beszélgetéséből.

Róma

Gérard Prévost: Róma az ön második hazája. Mire gondol, amikor eszébe jut Vatikán?

Jean Guitton: Bizalmas leszek önhöz: sokszor mondják — és ez érthető is —, hogy az Evangéliumnak semmi köze nincs a vatikáni termek pompájához. Gyakran és mily sokan emelték föl már hangjukat a keresztény alázatosság és a vatikáni csillogás között létező hiátus, vagy még inkább szakadék ellen. Sokszor mondják nekem: „El tudja képzelni Jézus Krisztust a Vatikánban? Mulatságos, olyan az ember benyomása, mintha a keresztény vallás pogánnyá vált volna!”

Nos, erről mit gondoljunk? Ezek a helyek, térségek a Vatikánban kifejezik az ember hódolatát Isten felé. A művészet itt az ember ajándéka Isten számára, és rögtön beszélhetünk a természetről, a hely természetéből kiindulva, s az anyagokról, melyeket ő adott az ember kezébe — tehát akkor a természet szülte ezeknek a helyeknek-térségeknek a pompáját. Ezért ez a kő, amely az Egyház alapja, Rómának kivételes hivatást biztosított. Kétezer éve Róma varázsa rabul ejti a világot olyannyira, hogy a világ Rómát a Városnak, a világ Városának nevezi. Róma tehát a keresztény Nyugat számára olyan helyé vált, ahol az ember megtalálja önmagát, ez az a hely, ahol az ember valóban ember és ahol minden visszatérés valójában új elindulás, mert a Kő (vagyis Péter) és a kövek között mindannyiszor új párbeszéd indul.

G.P.: Ön a művészetekről úgy beszél, mint az ember Istennek följánlott ajándékáról. Ám az antik világnak ez a fővárosa, amelyet az apostolok az új,

keresztény világ városául választottak —talán, mert a Birodalmat éppen az Evangéliummal akarták megrengetni és sarkaiból kiforgatni—, az ön számára ugyanakkor és egyenlőképpen a kereszténység belegyökerezése a pogányságba, kifejezve ezáltal az Egyház elsődleges küldetését, ami a térítés. Néró Rómájától a katakombák Örök Városáig nemde a vértanúk azok, akiktől Róma értelmet nyer, s ez az „értelem” még ma is szól önhöz?

J.G.: Jó a kérdés. A földalatti Rómától a mai Rómáig, a pogányok Rómájától a keresztényekéig, az Isten iránt közömbös Rómától a zarándoktömegek városáig, kiindulva ettől a Rómától, amely háromezer éve emészti ércgyomrában a századokat, létezik bizonyos folyamatosság, jelenvalóbb és nyilvánvalóbb azon ragyogás óta, amelyet Péter utóda hozott számára; de Róma, és ezt el kell ismerni, alapítása óta egy lélek megnyilvánulása-kifejeződése, amely besugározza a földkerekséget. Paradox és egyedülálló módon Róma, az ünnepek és művészetek királynője belevési a hitükről tanúskodók arcukat a kövekbe. Pétert és Pált itt érte a halál, ez a halál feszítette meg másodszer is Krisztust. Ez az az üzenet, amit Rómában hallok; ám ez a találkozás a hittel néha olyan követelményt támaszt, hogy igencsak kell Istennek léteznie, hogy az ember el ne bántortalanodjék. A kereszténység, amint már gyakran mondtam, olymódon egyszerű hősiesség, hogy néha majdnem rettenetessé válik. Szeretni egyszerre egyszerű tény és kemény követelmény.

Új évezred

G.P.: Milyennek látja Európa holnapját?

J.G.: Valahol azt mondja Malraux, amikor föltették neki a kérdést: „Mi az ember?”, hogy mi vagyunk az első civilizáció, amelyik erről még nem tud semmit. Hosszú időn keresztül a vallás volt a civilizációk alapja; Descartes és a XVIII. század óta az a föltevés járja, hogy az ész elegendő az ember beteljesítésére és igazolására.

Nos, úgy vélem, az a mondat, amelyet okkal vagy ok nélkül tulajdonítanak Malraux-nak —„A XXI. század vagy vallásos lesz, vagy egyszerűen nem lesz”— azt sejteti, hogy nem lehet túlhaladni, gyökerestől kiirtani, megsemmisíteni a vallást mint jelenséget.

Ám vannak olyan vallások, amelyek naggyá teszik az embert, és vannak olyanok, amelyek lealjasítják.

A XXI. század kétségkívül küzdelem lesz a nehézségi erő és a lendítő kegyelem között — sajnos, nem tudom, melyik lesz a győztes.

A jövő, tudja jól, mindig misztérium marad. Véleményem szerint az erkölcsi életnek inkább, mint valaha, mérhetetlen következményei lesznek az emberek mindennapjaira.

Köztudott, hogy egy tízéves gyerek ideje felét a televízió előtt tölti, lévén még csak szemlélője és nem kortárs cselekvője annak, amit ismeretszerzés vagy szórakozás miatt néz. Ennek ismeretében az ember egyszerre átérzi az

események planetáris méretűvé válását és az ebben résztvevő tudatok-lelki ismeretek törekenységét... Vegye szemügyre, mit lehet tenni egy vírussal; rosszabb, mint az atombomba...

G.P.: Mitután ön a lelkiismeretek törekenységéről beszél, mit szól a szekták szaporodásához?

J.G.: Négy éven át jelen voltam a Zsinaton. Nahát, ma megmondom, hogy soha nem voltam tanúja egy — a szó misztikus értelmében— kifejezetten vallási kérdés alapos szemügyre vételének. S akkor, ha a vallást a misztika teljes hiánya uralja, sokan eltérnek jobbra vagy balra, egyenest a szektákba.

Az Egyház, elhanyagolva a misztikát, cserben hagyta alapvető küldetéseinnek egyikét, ami abban áll, hogy az embert Isten felé vezesse, Istennel összekösse. Az Egyház, eltávolítva a misztikát, ami a szépség kifejeződése —nézzen meg bizonyos apátságokat vagy kolostorokat—, valójában a szekták fejlődésének kedvezett.

G.P.: A vallás ily módon lassacskán valamiféle színek nélküli képpé válik...

J.G.: Ami még súlyosabb, a világot szürkének látni. A misztika, ellenkezőleg, arra az eszmére alapoz, hogy a vallás nem abban áll, hogy megmondja önnek és másoknak: ez a jó, ez a rossz. A vallás nem pusztán erkölcsiség, s főként a hit nem azonos az erkölccsel. A vallás az, ami segíti az embert, hogy Istennel egyesüljön, miközben felebarátját tiszteli és szereti.

Ilyen föltételek mellett a vallás nem válhat el a misztikától; az igazi nagyoknál, mint Assisi Szent Ferenc, vagy napjainkban Kalkuttai Teréz anya, Emmanuelle nővér, ezt jól lehet látni. Ha a vallás nem törődik többet a misztikával, utat tévesztett. Manapság úgy mondják, hogy elvesztette identitását.

G.P.: Ez a jelenség ön szerint elkerülhetlenné vált?

J.G.: Ez a jelenség ténylegesen elkerülhetetlen amiatt, amit ökumenizmusnak nevezünk. Az egyházak, ahelyett, hogy kölcsönösen és becsületesen elítélnék egymást, most ölelkeznek.

Nem lehet csodálni, hogy az emberek többé valójában nem látják a különbségeket és továbbállnak. Tudja, én, aki a XX. századot a maga majdnem teljes terjedelmében végigéltem, megmondom, miként változtak meg nagyon gyorsan a dolgok. Gyakran, majdnem mindig, a nem katolikus ember olyas valaki volt, akivel a katolikusok nem házasodtak, akivel csak ritkán beszéltek s kit sokan idegennek tartottak, úgy, amint a görögök a barbárokat.

Most ez a valaki testvér, és érthető, ha mindannyian testvérek vagyunk, nem működnek többé a barátságtalanság szelepei. S ebben az esetben azt állítani, hogy mi mindannyian testvérek vagyunk, a leggyakrabban blöff, és valójában senki sem számít testvérnek. Mindenki úgy tesz, mintha ez igaz lenne, noha tudja, hogy nem így van. Azt állítani, hogy mindnyájan testvérek vagyunk, képmutatás. Azt mondani, hogy mindannyiunknak testvéreké kell válni, ez követelmény, és ehhez a kereszténység az alap.

G.P.: Mit kell tenni ezután?

J.G.: Először is a püspökök tartsanak bűnbánatot. Már elkezdték, most először. A pápa beismerte, hogy a keresztények bűnösök. Ilyen formán az eretnokség átkerül a mi oldalunkra. Valaha az eretnokség azok hitvallása volt, akik kívül álltak, most azok hitvallásává kezd lenni, akik belül vannak. Vagyis megváltozott az értelme.

G.P.: De milyen értelmet kell tulajdonítani a toleranciának, meddig legyünk toleránsak, milyen határt nem szabad átlépni?

J.G.: Az a toleráns, aki tud beszélni a másik emberrel, (noha az nem osztja az ő véleményét), anélkül, hogy ő a másikat elítélné. A tolerancia így mindig a valósi területre visszatéréssel végződik: a másikat soha nem szabad ellenségnek tekinteni, hanem lehetséges barátunk, majdhogynem —de csak majdhogynem!— szövetségesnek.

Egyébként manapság látjuk, hogy a tolerancia elmegy a végső határokig, mivel azok a könyvek, amelyeket a katolikusok legjobban vásárolnak, olyan katolikus szerzők művei, akik kételkednek hitükben. Sőt, még azt is mondják, hogy ha valaki olvasott akar lenni katolikus körökben, jobb ha hitetlen (itt a filozófus a Küng- és Drewermann-jelenségre utal. *A fordító*); tehát a toleranciát sikerült kitéríteni az abszurditásig.

G.P.: Mi az ön véleménye az iszlámról?

J.G.: Úgy vélem, hogy az iszlám figyelemre méltóbb, markánsabb, mint a katolikus vallás, ami legalábbis a híveire kirótt kötelezettségeket illeti. A katolikus vallásban mélységesen sajnálom a bőjtnek szentelt nap eltörlését.

A püspököknek nem volt igazuk, amikor a bőjtöt megszüntették. A belső bőjtnek nincs értelme, csak azzal a föltétellel, ha külső bőjthöz kötődik. A külső jel mindig szimbólum, ami a felismerés-megkülönböztetés minőségét jelzi. Hadd meséljek el egy esetet! Néhány évvel ezelőtt gyakran kiutaztam a Párizs melletti Passy-Buzenval-ba; a taxi vezetője több esetben muzulmán volt. Az egyik egy alkalommal megállt és azt mondta: „Most imádkozni fogok!” Utána megkérdezte tőlem: „Uram, ön keresztény?” Igen, feleltem, keresztény vagyok. „Miként van az, folytatta, hogy önök nem térdelnek le imádság közben?”

Ez a történet bizonyítja, hogy a Katolikus Egyház alaposan tévedett, amikor a látható jelek fölszámolására törekedett avégett, hogy azokat láthatatlan dolgokkal helyettesítse. Az iszlámhitűek ereje a szabályok tiszteletben tartása. A szekták elburjánzása és sikere e katolikus visszavonulásnak is köszönhető.

G.P.: Az iszlám tehát ön szerint nagy jövő elé néz?

J.G.: Jövője van annyiban, amennyiben az emberek azt gondolják, hogy a vallás valami nagyon komoly dolog.

Az iszlám betölti azt az űrt, amit harminc év óta a Katolikus Egyház szorgalmasan elmélyített: szabályok, ünnepek, szimbólumok hiánya, amelyek emlékeztetnének a kereszténység évezredes jelenlétére. Az iszlámnak csak be kellett nyomulnia abba a repedésbe, amelyet a katolikusok maguk készítettek.

Tegyük hozzá, hogy a hitnek a tudomány által történt behelyettesítésével a kereszténység súlyos válságon esett át. A tudományt illetően az iszlámnak

más a felfogása, és a fejlődés fogalmáról is a miénktől eltérő véleménye van, tehát befolyását növelheti, és teret hódíthat magának.

Nyugaton a fellebbezhetetlen tekintély a tudomány, s ez az, amit az iszlám elutasít. Ha nem lépünk föl ez ellen, mert a szavak már elégtelenek, az iszlám mindennap előbbre nyomul.

(A hosszú beszélgetés végén a filozófus néhány hónappal a halála előtt az emlékezetében megidézett gyermekorról beszélt. A ford.)

Az öregség számára a gyermekkor felidézése nem más, mint egy kérdésre kapható felelet elközeledése, amit valaha, fiatalsága idején egy szép napon mindenki föltett magának: valójában, ki is ez a Jézus, akiről azt mondják a tanúk, hogy föltámadt? A válasz pillanata számomra egyre közeledik és a gyermek bizakodó tekintetével várom a pillanatot, amikor Ővele lehetek, Vele, Aki mindent elrendez és magában mint Főben egybefoglal.

Fordította Török József

A fenti írás közlését felelős szerkesztőként jó lelkiismerettel vállaltam, néhány túl „sarkosnak” tűnő kijelentése ellenére, amelyek a nyugati egyházi és társadalmi kontextus hátterén nem félreérthetőek. Jean Guilton nem a krisztushívók valódi egységtörekvéséről nyilatkozik lesújtóan —hiszen életművének az egyik fő vonulata az igazi ökumenizmus munkálása, aminek számos írását szentelte—, hanem egyrészt a nagyon is nyilvánvaló érdekellentéteket a nyilvános, közös alkalmakon szép szavakkal elleplező egyházpolitizálásról, illetve az ellentétes vélemények őszinte tárgyalása és valamelyik fél részéről az esetleges tévedés belátása és megvallása helyett a „mindenkinek igaza van (egy kicsit)” kiegyenlítő, felületes megegyező formuláiról, az „itt is, ott is jól érzem magam” közömbösségéről.

Guiltonnak az iszlámmal kapcsolatos gondolatait jobban megértjük, ha tudjuk, hogy jelenleg ez Franciaország második legnagyobb vallása, 3 millió hívővel, s hogy míg katolikus templomokat bezárnak, sőt, nem egyszer a helybeli hívők ellenkezése mellett éppen muszlim használatra adnak át, számos új mecset is épül. Ugyanakkor nemrég Angliában cikkeztek arról, hogy számosan —éspedig elsősorban nők— térnek át a „lazának” tartott kereszténységről a szigorú, az élet minden dolgában egyértelmű útmutatást adó muszlim hitre.

Másrészt a Guilton említette böjttel kapcsolatban némi árnyalásra van szükség. Keleten a gyakorlatban is láttam megvalósulni — s minden (tanulmányaimmal is megalapozott) tisztelem ellenére sem hiszem, hogy a böjt igazi formája a nappali ételtől-víztől való teljes tartózkodás után az egész éjszaka tartó lakomázás, több héten keresztül... (A felelős szerkesztő)